

ÇEVRE YÖNETİMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ

Deniz DÖLGEN , Delya SPONZA

Dokuz Eylül Üniversitesi, Mühendislik Fakültesi, Çevre Mühendisliği Bölümü
Tınaztepe Kampüsü Buca / İzmir

ÖZET

Kirlenen çevreyi temizlemek bazen imkansızdır veya çok yüksek maliyetler gerektirebilmektedir. Çevreyi korumak ise beraberinde ekonomik sorunların doğmasına yol açmaktadır. Ekosistemlerde sürekliliği ve dengenin sağlanması için bir çevre yönetim stratejisinin uygulanması gerekmektedir. Kalkınma ve çevre koruma arasında dengenin sağlanması önemlidir. Çevreyi koruyarak gelişmenin sağlanması ise ana kuraldır. Ekonomik kararlarda olası çevre sorunlarının azaltılması ve önlenmesi önemli olmaktadır. Yatırım projesi araştırma çalışmalarında çevresel etki değerlendirmesi raporu hazırlamak sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması açısından gerekli olmaktadır. Diğer bir deyişle, çevre yönetimi, öncelikle çevresel boyutu ile ele alınmalı ve çevre yönetim planları yapılmalıdır. Yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri, çevresel yönetmelikler arasındaki uyum, planlama prosesleri, çevresel koruma ile ilgili problemleri çözecektir.

Bu makalede sürdürülebilir ekonomik kalkınma ile çevre koruma arasındaki ilişkiler tartışılacaktır. Diğer taraftan çevre yönetimi kavramı üzerinde durularak bunun sürdürülebilir kalkınma ile olan ilişkisi irdelenecek ve alınması gereken tedbirler önerilecektir.

ANAHTAR KELİMELER : Çevre yönetimi, Sürdürülebilir Kalkınma, Çevresel Etki Değerlendirmesi

SUMMARY

Cleaning of polluted environment sometimes is impossible or is necessary high financial supportings. Protection of environment cause to increase of some economic problems. In order to provide a continous sustainable development and an equilibrium in ecosystems is essential at the applications of environmental management strategy. It is important to performe an equilibrium between development and environmental protection. First of all, development by protecting of environment is the main rule in the sustainable environmental protection. In the economic decisions; an assessment related to decreasing and preventing of environmental problems have been important. In the investment research projects , preparing of environmental impact assessment rapports will be meaningfull in terms of sustainable development. On the other word the environmental management should be preliminary be integrated with the environmental dimation and environmental management plans should be done. Good connections between local governments , non government

organisations and environmental liabilities , planning and implementations processes will solve some problems related to environmental protections

In this paper: environmental protection and sustainability of economic development relationships will be discussed On the other hand the interactions between environmental management concept and sustainable development will be focused and certain solutions will be proposed

KEYWORDS : Environmental management, Sustainable development, Environmental impact assessment

GİRİŞ

İnsanların ve canlıların gelişmesi, varlığını muhafazası ve yaşamını devam ettirebilmesi için gerekli olan ortama çevre adı verilir Türk Çevre Mevzuatının temelini oluşturan Çevre Kanunu ile (R G 18132, 11 08 1983), bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kirlenmenin önlenmesi, ülkenin doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunması amaçlanmakta; bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak yapılacak düzenlemeler ve alınacak önlemler hukuki ve teknik esaslara göre düzenlenmektedir Ancak geride bıraktığımız ondört yılda ülkemizdeki çevre sorunlarının giderek arttığını görmek, bu alandaki bazı yetersizliklerin veya uygulamadaki bazı aksaklıkların bulunduğu endişesini de beraberinde getirmektedir Bozulan dengeleri eski haline getirmek, kirlenen çevreyi temizlemek bazı durumlarda imkansız veya çok yüksek maliyetler gerektirebilmektedir Gelecek kuşakların yaşayacağı ortamları ipotek altına almadan, ekonomik kalkınmada sürekliliğin ve dengenin sağlanması ise ancak etkili bir çevre yönetim stratejisinin geliştirilmesi ile mümkün olmaktadır Bu amaçla Çevre Bakanlığı, yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlar, kamu ve özel olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin katılımı ve katkısıyla oluşturulacak ulusal bir çevre yönetim stratejisi geliştirilmeli, çevreye yönelik plan ve programlar en kısa sürede uygulamaya konulmalıdır Sürekli ve dengeli kalkınmanın ancak etkin çevre politikalarına dayalı olduğu ve hayata geçirilebilmesi için çevre korumada bazı temel araçların devreye sokulmasının gerektiği unutulmamalıdır Çevreyi gözardı eden her türlü adım, uzun dönemde yalnız ekonomiyi değil, aynı zamanda sosyal hayatın gelişme ve değişimini de olumsuz yönde etkileyecektir

Bu amaçla sunulan çalışma kapsamında, çevrenin korunması, iyileştirilmesi, doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması, kirlenmenin önlenmesi için yapılabilecek düzenlemeler ve alınacak önlemlerin ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlenmesi esasları tartışılacaktır Doğal kaynakların etkin kullanımı-korunması dengelerini gözeten çevre yönetimi stratejisi ve bunun sürdürülebilir kalkınma kavramı ile kesiştiği noktalar irdelenecektir

ÇEVRE YÖNETİM SİSTEMİ

Bir toplum , gelecekteki insanların temel ihtiyaçlarını karşılayabilme imkanını tehlikeye sokabilir, örneğin bunu kaynakları aşırı sömürerek yapabilir Kalkınmanın nüfus ve kaynak kullanımı açısından

hangi sınırdan sonra ekosistemdeki dengeyi bozacağı kesin olmayıp, sürdürülebilirlik; bu sınırlara varılmadan önce nadir bulunan kaynaklara ulaşma eşitliğinin garanti altına alınması ve teknolojinin bu baskıyı hafifletecek şekilde yönlendirilmesini gerekli kılar. Gelişme, ekosistemleri basitleştirme ve tür çeşitliliğini azaltma etkisi yapar. Oluşturulacak etkin bir çevre yönetim sistemi ile tüm canlı türlerinin korunması, hava, su, toprak gibi doğal elemanların kalitesi üzerindeki kötü etkilerin asgariye indirilerek ekosistemin genel bütünlüğünün devamlılığının sağlanması gerekli kılınır.

Çevre yönetimi kavramı, tüm canlıların sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşamaları, doğal kaynakların korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla gerek kamusal gerekse özel kesimde bir iletişim, planlama ve denetim sisteminin oluşturulmasını; ve bu sistemi çalıştıracak bir örgütün kurulmasını ifade etmektedir. Bir taraftan kirlilik önleme çalışmalarına dayanan teknolojik yatırımlar, diğer taraftan doğanın durumunun yapılacak ölçümlerle öğrenilmesi ve çevre yönetimi stratejilerinde bu verilerin esas alınması, çevre yönetiminin iki ana unsurudur. Bu iki unsuru kapsayan ve çevre yönetiminin başarısını tamamlayan üçüncü unsur ise bu yönde yönetim ve insan kaynaklarının örgütlenmesidir. Çeşitli merkezi ve yerel kuruluşlar, kendileri için çizilmiş görev alanları çerçevesinde, çevrenin korunmasına ve geliştirilmesine ilişkin, yürütme, planlama, denetleme gibi işlevleri sürdürmektedirler. Ancak büyük bir bölümü birbirinden bağımsız olarak yapılan bu çalışmaların uygulamada pek bir başarı sağladığı söylenemez. 1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu kadar çevre koruma ile ilgili hizmetler çeşitli bakanlıkların birimleri içinde birbirinden bağımsız olarak düzenlenmekte iken 1991 tarihinde Çevre Bakanlığının merkez ve taşra teşkilatlarında toplanmıştır. Ayrıca belediyelere de bu yönde önemli yetkiler verilmiştir. Ancak çevreyi korumakla sorumlu bakanlık Çevre Bakanlığı iken ceza yetkisinin burada olmayıp mahallin en büyük mülki amirinde olması (sorumlulukların başka, yetkilerin başka kurumlara dağıtılması) nedeniyle, yani kısaca yönetimin örgütlenmesinde aksaklıklar nedeniyle, ülkemizde halen başarılı bir çevre yönetim sistemi oluşturulamamıştır. Bu anlamda, sivil toplum örgütleri, iş çevreleri ve gönüllü kuruluşlar ile hükümetler arasında çevre işbirliğini sağlayan, çevre sorunları karşısında birinci derecede sorumluluk sahibi olmakla birlikte ceza yetkisine sahip olan, çevre ve kalkınma konusunda uluslararası işbirliği çalışmalarını güçlendirecek bir çevre yönetim sistemine sahip olmak gerekmektedir. Ayrıca hükümetlerin belirlemiş oldukları kalkınma planlarında yer alacak olan çevre planlarının süreklilik gerektirdiği, belirtilen hedefler ve planlanan projelerde hükümetler ötesi bir politika oluşturulması ve sürekliliğin sağlanması çok önemli olmaktadır.

Etkin Çevre Politikalarının Oluşturulması

Çevre politikalarının ortak hedeflerinden birincisi, bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşamalarının sağlanması, ikincisi toplumun sahibi bulunduğu çevre değerlerinin korunması ve geliştirilmesi, üçüncüsü ise çevre politikalarının uygulanmasının gerekli kıldığı yükün paylaşılmasında toplumsal adalet ilkelerine uygunluğun sağlanmasıdır. Bu alanda halkın değer yargıları politikaların yönediği hedeflerin belirlenmesi için birer araçtır.

Planlı ekonomilerde çevre ile ilgili politikalar kalkınma planlarında yer almaktadır. 1970'li yıllara kadar olan planlamalarda genel anlamda bir çevre sağlığı kavramından bahsedilirken, ilerleyen senelerde yalnız kirliliğin ortadan kaldırılmasını değil aynı zamanda kaynakların gelecek kuşakların da yararlanabilmesi için en iyi biçimde korunması ve geliştirilmesini hedef alan ilkeler yer almaktadır. VI Beş yıllık kalkınma planında benimsenen temel ilke insan sağlığını ve doğal dengeyi koruyarak, sürekli bir ekonomik kalkınmaya olanak verecek biçimde doğal kaynakların kullanımını sağlamak ve

gelecek kuşaklara yakışır bir çevre bırakmaktadır Plan, bu amaçla bütün ekonomik politikalarda çevre boyutunun hesaba katılmasını istemektedir

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA KAVRAMI

Çevre hiçbir şeye feda edilmemesi gereken bir değerdir Ancak kalkınmadan da vazgeçilemeyeceğine göre ikisi arasında bir uyumun olması aranmaktadır Çevre korumada temel ilke öncelikle koruma, koruyarak kullanma ve geliştirerek kullanma olmalıdır Çevre korumacılığında en uygun yaklaşım, kalkınma ile çevre değerleri arasında uzun vadede koruma-kullanma dengesinin kurulmasıdır Bu da en genel anlamıyla "sürdürülebilir kalkınma" olarak ifade edilmektedir Sürdürülebilir kalkınma; bir değişme süreci olup, bu değişme süreci içinde kaynakların kullanımını, yatırımların yönlendirilmesini, teknolojik gelişmenin yönünün seçilmesini, bu yönü seçerken de insanlığın bugünkü ve gelecekteki ihtiyaç ve beklentilerini karşılama potansiyelini zenginleştirmeyi hedeflemelidir Bu noktalardan hareketle sürdürülebilir çevre ve kalkınma politikalarında amaçlar; kalkınmayı hızlandırmak, insanların besin ve sağlık gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak, nüfus hareketini ve gelişimini kontrol altına almak, kaynak tabanını korumak ve zenginleştirmek, teknolojiyi yeniden yönlendirme ve karar verme aşamasında çevre ile ekonomiyi birleştirmek olarak özetlenebilir

Sürdürülebilir kalkınma, mevcut sistemler üzerinde gerçekleştirilecek bazı sosyo-ekonomik ve kurumsal yapı değişimleri ile sağlanabilir Bu amaçla, vatandaşların aktif katılımının sağlandığı bir *siyasal sistemin*, alınan kararlarla ilgili uygulamada çıkabilecek birtakım aksaklıkları düzenleyecek bir *yönetim sisteminin*, toplumsal gelişmelerden kaynaklanabilecek sorunları çözebilecek bir *sosyal sistemin*, ekolojik koşulları bozmayan bir *üretim sisteminin* ve sürdürülebilirliği sağlayan bir *ekonomik sistemin* yapılandırılması gerekli olacaktır Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı çerçevesinde çevre yönetim planlarının hazırlanması ise, çevre kalitesinin yükseltilmesi, çevre kirlenmesinin ve tahribatının önlenmesi ve bu konularda çevre politikası, stratejisi, uygulama tekniklerinin belirlenmesi ile sağlanabilir

Ülkelerde sürdürülebilir bir kalkınma için çevre yönetimi kavramından hava, su, toprak ekosistemlerinin kirlilikten korunması, doğal çevre kaynaklarının tükenmesinin önlenmesi, kaynak taşıma kapasiteleri ile ilgili sosyo-ekonomik gelişmenin sağlanması, gerekli çevre uygulamalarını yürütecek çevre yönetim sisteminin oluşturulması ve belirtilen tüm bu uygulamaları yönlendirecek hukuki, düzenleyici, ekonomik ve halkın katılımı ile ilgili faaliyetlerin uygulanabilirliğine yönelik politika, strateji ve programların tespit edilmesi anlaşılmaktadır Ancak bu yönetim sistemini geliştirirken tüm sucul ve karasal ekosistemler ile havanın bir bütün içinde ele alınmasına, planlama sürecinde ekosistemlerde öngörülecek faaliyetlerin olası çelişkilerinin saptanmasına, henüz bozulmuş veya bozulmamış yukarıda adı geçen ekosistemlerde kesin koruma, koruma-kullanma, iyileştirme, yenileme ve biyolojik onarım amaçlı çalışmaların planlanması yer almaktadır

ÇEVRE YÖNETİMİ VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA İLİŞKİSİ

Sürdürülebilir kalkınma stratejisi en geniş anlamı ile ele alındığında insanlarla çevre arasındaki uyumu yükseltmeyi amaçlamaktadır Sürdürülebilir kalkınma anlayışı içinde ekonomik olduğu süreçte ekolojik faaliyetlerin uygulanması gerekliliği önerilmektedir Bu noktada, ekonomik etkinlikleri

gerçekleştirirken, kısa vadeli amaçlar yerine uzun vadeli hedeflerin tanımlanması önem kazanmaktadır. Bu nedenle tüm çevresel ekosistemlerin, gerçekçi yasal düzenlemeleri kapsayan, ekonomik ve çevresel politikalar arasında uyumu sağlayan bir çevre yönetim sistemi ile yönetilmesi önemli olmaktadır. Çevresel bir etkinin öncelikle tanımlanmasının yapılması, etkinin yapıldığı bölgede mevcut durum saptamasının oluşturulması, çevresel etkilerin sayısal olarak parametre bazında incelenmesi, çevresel etkileri azaltıcı önlemlerin belirlenmesi ve seçeneklerin karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmesi diğer bir deyişle detaylı "Çevresel Etki Değerlendirme (ÇED)" çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Ayrıca ülke çapında gelişmeyi planlarken çevresel değerlerin daha detaylı daha uzun vadeli planlandığı *stratejik çevresel etki değerlendirilmesi* çalışması da göz önünde bulundurulmalıdır.

Gelecekteki gereksinimlerin gözönüne alındığı dengeli bir kullanımın yararı tartışılmaz bir gerçektir. Ekolojik değerleri dikkate almayan ve uygulamalı araştırmalara dayanmayan yatırım kararları gelecekte önemli sorunlara yol açabilecektir. Bu amaçla Çevre Kanununun 10 Maddesinde doğrudan yada dolaylı, uzun yada kısa dönemli çevre sorunlarına yol açabilecek yatırım projeleri için çevresel etki değerlendirme raporu yapılmasını şart koşmaktadır. Çevre Kanununda belirtilmiş olmasına rağmen ÇED yönetmeliği ancak 1993 yılında çıkarılabildiği (R.G. 7.2.1993) Çevresel etki değerlendirmesinde ekonomik-toplumsal çevrenin yanısıra fiziksel ve biyolojik tüm değerlerin hesaba katılması önem taşımaktadır. Bu değerlendirme, planlanan yatırıma karar verildikten sonra değil tanımından da anlaşılacağı üzere yatırım kararının verilmesinden önce yapılan bir çalışmadır. Burada amaç; bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi; kırsal ve kentsel alanda arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde kullanılması; su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi; ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınmasıdır. Bu amaçlar doğrultusunda yapılacak düzenlemeler ve alınacak önlemler, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlenmelidir. Meselenin önemi bilinmesine rağmen ÇED bakımından ülkemiz başarılı bir uygulama içinde olmamıştır. Tarımsal ve turizm değeri yüksek pekçok yerde, gerek özel gerekse de kamuya ait bir sanayi kuruluşunun, enerji santrallerinin vb bulunması bu kanyı desteklemektedir. Örneğin Gökova Körfezi özel çevre koruma bölgesi kapsamına alınmış bir bölge olmasına rağmen burada termik santral yapılma kararı alınabilmiştir. Son derece verimli tarım arazileri bulunan Bergama yöresinde bir altın madeni inşaatı yapılmakta ve siyanür kullanılarak yapılacak cevher elde etme işlemleri neticesinde bölgedeki yeraltı ve yerüstü kaynakları için önemli etkilerinin olması beklenmektedir. Ege Bölgesinde çevreyle ilgili yargıya intikal etmiş daha pekçok örnek sayılması mümkündür. Pamukkale gibi bir doğa harikasına gerektiğince sahip olunamamakta ve yapılan tahribat sürmektedir. İzmir kentinin tarihi sit alanı olan bir meydana denizi de doldurmak suretiyle alışveriş merkezi yapılması kararı alınabilmektedir. Görüleceği üzere ülkede doğru bir çevre yönetim sistemi ve etkin çevre politikaları üretilmediği için bu tür uygulamalarda başarısızlık görülmektedir. Çevre değerlerinin hükümetler üstü belirlenecek devlet politikaları ve stratejileri ile sürdürülebilir kalkınma kavramı içinde değerlendirilerek yönetilmesi gerekmektedir.

Bu amaçla sürdürülebilir kalkınma olgusu içinde çevre yönetiminde yapılması gerekenler aşağıda özetlenmiştir:

- Sürdürülebilir kalkınmanın ekolojik tabanı genişletilmeli, koruma ve iyileştirme çalışmaları yapılmalıdır.

- Doğal kaynaklarda oluşan değişimlerin düzenli denetlenmesi ve değerlendirilmesi araştırma çalışmalarını kapsamında ağırlıklı bir biçimde yapılmalıdır
- Çevre kalite standartları için konan kriterlerin, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve yönetimi için uygunluğu tesbit edilmelidir
- Hedef ekosistemlerin iyileştirilmesi için yapılacak eylem planları geliştirilmeli ve desteklenmelidir
- Çevre sorunlarına yol açabilecek her türlü faaliyet için ayrıntılı bir biçimde hazırlanacak çevresel etki değerlendirme raporlarının yapılması, bu konuda halkın da bilinçlendirilmesi sağlanmalıdır

DEĞERLENDİRME

Çevre korumacılıkta en uygun yaklaşım, kalkınma ile çevre değerleri arasında uzun vadede koruma-kullanma dengesinin kurulmasıdır. Çevreyi dışlamayan kalkınma kavramı ile ekonomik gelişme ve sağlıklı çevreyi yaratma-koruma amaçlarının birbiriyle çelişen hedefler olmadığı kabul edilmelidir. Buna karşın çevreyi gözardı eden her türlü adımın, uzun dönemde yalnız ekonomiyi değil, aynı zamanda sosyal hayatın gelişme ve değişimini de olumsuz etkileyeceği bilinmelidir. Bu anlayışla, çevrenin korunması için konulacak tüm kuralların kalkınma ve sanayileşmeye en az engel olacak şekilde düzenlenmesi gerekirken; sanayileşme için de çevreye zarar vermeyecek veya en az zararı verecek teknolojilerin seçilmiş olmasına (termik ve nükleer santraller yerine hidrolik, rüzgar, güneş santralleri gibi) dikkat edilmelidir.

Çevre Bakanlığı, yerel yönetimler, gönüllü kuruluşlar, kamu ve özel olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin katılımı ve katkısıyla oluşturulacak ulusal bir çevre yönetim stratejisi geliştirilmeli, çevreye yönelik plan ve programlar en kısa sürede uygulamaya konulmalıdır. Sürekli ve dengeli kalkınmanın ancak etkin çevre politikalarına dayalı olduğu ve hayata geçirilebilmesi için çevre korumada bazı temel araçların devreye sokulmasının gerektiği unutulmamalıdır. Bu anlamda çevreye etkisi olabileceği düşünülen bir faaliyetin planlanma safhasında veya karar aşamasından önce çevresel etki değerlendirme çalışmasının yapılması ile, söz konusu faaliyetin çevreye yaratabileceği olumsuzlukların bertarafı veya asgari düzeyde tutulması sağlanmış olacaktır.

Oluşturulan çevre politikalarında başarı sağlanması için devletin aşağıda belirtilen konularda sorumlulukları yüklenmesi ve uygulama aşamasında yeterince yaptırımcı olması gerekmektedir:

- Çevre kirliliğini veya zararlılarını önleyici tedbirler almak,
- Yeterli çevre koruma standartlarını koymak, yönetmeliklerde belirtilen alıcı ortam standartlarına uyulmasını sağlamak,
- Yeni çevre politikalarının, projelerin ve teknolojilerin sürdürülebilir kalkınmaya katkısını sağlamak için gerekli tedbirleri almak,
- Her türlü kirleticilerin zararlı veya potansiyel zararlı durumunda kamuoyuna gerekli bilgiyi gecikmeden vermek

- Flora ve faunanın her türlü ekosistem içinde korunmasını sağlayarak biyolojik çeşitliliğin sürdürülmesine olanak sağlamak ile canlı doğal kaynakların ve ekosistemlerin işletilmesinde optimal sürdürülebilir ürün ilkesine riayet edilmesini sağlamak amacı ile gerekli tedbirleri almak,
- Çevre yönetimine ilişkin ilke ve hedefler belirlemek,
- Bölgesel ve yerel ölçekte yapılan çalışmaların uygulanmasında yerel yönetimler, ilgili meslek odaları, sivil toplum örgütleri ve üniversitelerin katılımı sağlanarak gereken yasal, teknik, idari ve mali düzenlemelerin yapmaktır

REFERANSLAR

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (1987): *Ortak Geleceğimiz*, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, Oxford University press, Walton Street, Oxford OX2 6DP

Meadows Donella, H : Meadows Dennis, L (1992) : *Global Collapse or a Sustainable Future*, Earthscan Publications Limited

Keating, M (1993) . *Yeryüzü Zirvesinde Değişimin Gündemi*, Unep Türkiye komitesi Yayını, ISBN 975 -7250 -06-6

Baş Melih, İ; Baş, Z (1989) : *Yatırım Projelerinin Çevre Sorunları Açısından Değerlendirilmesinde Bir Araç* . Ç.T.D. Verimlilik dergisi, Milli Produktivite Merkezi Yayını

Barde Jean, P (1990): *The Path to Sustainable Development*, The OECD Observer, 164, p 33-37

Council Recommendations C (1972): *Guiding Principles Concerning International Economic Aspects of Environmental Policies*. (72), 128, Paris, France

Ertaş, Şeref (1997) : *Çevre Hukuku*, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi yayını. ISBN 975-441-098-4, İzmir

